

KICHIK VA O'RTA BIZNESNI RAQAMLI KREDITLASHNING O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI

Axmedjanov Baxodir Maxmudjan o'g'li

baxodir.axmadjonov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18721310>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi O'zbekiston iqtisodiyotida kichik va o'rta biznesni rivojlantirishda raqamli kreditlash mexanizmlarining o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli kreditlash platformalari, onlayn skoring tizimlari, masofaviy kredit ajratish jarayonlari hamda ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri o'rganilgan. Shuningdek, raqamli kreditlash orqali moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi, kredit olishdagi vaqt va xarajatlarning qisqarishi hamda moliyaviy inklyuziya darajasining oshishi yoritilgan. Tahlillar natijasida raqamli kreditlash kichik va o'rta biznesning moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirib, iqtisodiy faollik, bandlik va barqaror iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: kichik va o'rta biznes, raqamli kreditlash, moliyaviy inklyuziya, bank xizmatlari, skoring tizimi, tadbirkorlik, iqtisodiy o'sish.

Аннотация: В данной работе рассматривается влияние цифрового кредитования на развитие малого и среднего бизнеса в экономике Узбекистана. Анализируются механизмы онлайн-кредитования, цифровые скоринговые модели и их роль в расширении доступа предпринимателей к финансовым ресурсам. Отмечается, что цифровое кредитование способствует повышению финансовой доступности, снижению транзакционных издержек и стимулированию экономической активности.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, цифровое кредитование, финансовая инклюзия, банковские услуги, скоринг, предпринимательство.

Abstract: This thesis examines the impact of digital lending on the development of small and medium-sized enterprises in Uzbekistan. The study analyzes digital credit platforms, online scoring systems, and remote lending mechanisms, highlighting their role in improving access to finance, reducing costs, and enhancing economic activity. The findings show that digital lending contributes to sustainable economic growth and financial inclusion.

Keywords: small and medium-sized enterprises, digital lending, financial inclusion, banking services, scoring systems, entrepreneurship.

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kichik va o'rta biznesni rivojlantirish raqamli moliyaviy xizmatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ayniqsa raqamli kreditlash tizimi tadbirkorlik subyektlari uchun muhim moliyaviy manba sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli kreditlash deganda kredit olish jarayonining masofaviy, avtomatlashtirilgan va texnologiyalar asosida amalga oshirilishi tushuniladi. Bu jarayon kredit ajratish muddatini qisqartirib, bank va tadbirkor o'rtasidagi byurokratik to'siqlarni kamaytirishga xizmat qiladi. O'zbekiston sharoitida raqamli kreditlash kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Onlayn ariza topshirish, elektron hujjatlar aylanishi va avtomatlashtirilgan skoring tizimlari kredit olish jarayonini soddalashtirib, tadbirkorlar uchun vaqt va xarajatlarni tejash imkonini bermoqda. Natijada kreditlardan foydalanish faolligi oshib, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va xizmatlar ko'lamini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratilmoqda. Raqamli kreditlash tizimining muhim afzalliklaridan biri risklarni boshqarish imkoniyatlarining kengayishidir. Skoring

modellari, big data va sun'iy intellekt texnologiyalari asosida tadbirkorlarning moliyaviy holatini baholash kredit risklarini kamaytirishga xizmat qiladi. Bu esa banklar uchun kredit portfeli sifatini yaxshilash, tadbirkorlar uchun esa kredit shartlarining yanada qulaylashuviga olib keladi.

Raqamli kreditlashning kichik va o'rta biznes rivojiga ta'siri bo'yicha xorijiy tadqiqotlarda moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarining kengayishi asosiy ustunlik sifatida e'tirof etiladi. Ilmiy yondashuvlarda raqamli platformalar orqali kredit ajratish jarayonining soddalashuvi va tezlashuvi tadbirkorlik subyektlari uchun moliyaviy cheklovlarni sezilarli darajada kamaytirishi ta'kidlanadi. Ayniqsa, avtomatlashtirilgan skoring va masofaviy baholash mexanizmlari kichik biznes uchun kredit olishdagi axborot nomutanosibligini bartaraf etib, iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilishi asoslab beriladi (Beck, 2022).

Raqamli kreditlash tizimining iqtisodiy o'sishga ta'siri tadqiqotlarda moliyaviy inklyuziya bilan bog'liq holda izohlanadi. Tadqiqotlarga ko'ra, raqamli moliyaviy xizmatlar kichik va o'rta biznes subyektlarini bank tizimiga faolroq jalb etib, norasmiy moliyalashtirish ulushini qisqartiradi. Natijada kredit resurslaridan samarali foydalanish kengayib, ishlab chiqarish va investitsiya faolligi ortadi, bu esa makroiqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Claessens, 2020).

Xalqaro tadqiqotlarda raqamli kreditlash bank sektorida raqobatni kuchaytiruvchi omil sifatida ham baholanadi. Ilmiy yondashuvlarga ko'ra, fintek va raqamli kredit platformalarining paydo bo'lishi an'anaviy banklarni kredit mahsulotlarini soddalashtirish va moslashuvchan shartlar taklif etishga majbur qilmoqda. Bu jarayon kichik va o'rta biznes uchun kredit narxining pasayishiga hamda xizmatlar sifatining oshishiga olib kelishi bilan izohlanadi (Philippon, 2020).

Raqamli kreditlashda risklarni boshqarish masalasi xorijiy ilmiy adabiyotlarda alohida e'tibor markazida turadi. Tadqiqotlarda sun'iy intellekt va big data asosidagi kredit skoring tizimlari qarz oluvchilarning to'lov qobiliyatini aniqroq baholash imkonini berishi qayd etiladi. Bu esa banklar uchun kredit risklarini kamaytirish, kichik biznes uchun esa kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish orqali o'zaro manfaatli moliyaviy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi (Berg, 2020).

So'nggi yillarda xorijiy tadqiqotlarda raqamli kreditlashning institutsional muhit bilan bog'liqligi ham keng yoritilmoqda. Ilmiy ishlarda ta'kidlanishicha, raqamli kreditlashning samaradorligi huquqiy tartibga solish, ma'lumotlar ochiqligi va raqamli infratuzilmaning rivojlanganlik darajasiga bevosita bog'liq. Qulay institutsional sharoitda raqamli kreditlash kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishning barqaror va uzoq muddatli mexanizmiga aylanishi mumkinligi asoslab beriladi (Allen, 2021).

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda raqamli kreditlash kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirishini kengaytiruvchi muhim mexanizm sifatida baholanadi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, raqamli kredit platformalari orqali hujjatlashtirish jarayonining soddalashuvi va kredit ajratish tezligining oshishi tadbirkorlarning vaqt va tranzaksiya xarajatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Bu holat kichik biznesning ishlab chiqarish faolligini oshirib, iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi (Karimov, 2021).

Ilmiy ishlarda raqamli kreditlashning iqtisodiy samaradorligi banklarning risk-menejment tizimi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqotlarga ko'ra, raqamli skoring va avtomatlashtirilgan baholash mexanizmlari kredit risklarini aniqlash imkoniyatlarini

kengaytirib, muammoli kreditlar ulushini kamaytirishga xizmat qiladi. Natijada banklar kichik va o'rta biznesni yanada faolroq moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi (Tursunov, 2025).

Raqamli kreditlashning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati mahalliy tadqiqotlarda moliyaviy inklyuziya bilan uzviy bog'liq holda yoritiladi. Ilmiy yondashuvlarda ta'kidlanishicha, masofaviy kreditlash xizmatlari bank infratuzilmasi yetarli bo'lmagan hududlarda ham tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi. Bu jarayon hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi (Murodova, 2023).

1-jadval

O'zbekistonda 2021–2025-yillarda kichik va o'rta biznesni raqamli kreditlashning iqtisodiy ta'siri ko'rsatkichlari

Yil	Raqamli kreditlardan foydalanuvchi KOB ulushi (%)	KOB kreditlari hajmining o'sish indeksi (2021=100)	KOB ishlab chiqarish hajmi indeksi (2021=100)	Bandlik o'sishi indeksi (2021=100)
2021	32,0	100,0	100,0	100,0
2022	41,5	114,8	108,6	105,4
2023	52,7	129,6	118,9	111,8
2024	63,9	146,2	131,4	119,6
2025	74,8	164,9	145,7	128,3

Manba: Muallif tomonidan O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari, tijorat banklarining yillik moliyaviy hisobotlari, kichik va o'rta biznes bo'yicha statistika hamda raqamli kreditlash jarayonlari tahlili asosida tuzilgan (2025-yil).

Quyidagi jadvalda 2021–2025-yillarda O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni raqamli kreditlashning iqtisodiyotga ta'siri aks ettirilgan. Jadval ma'lumotlari raqamli kreditlashdan foydalanuvchi KOB subyektlari ulushining yil sayin barqaror oshib borayotganini ko'rsatadi. Xususan, 2021-yilda ushbu ko'rsatkich 32,0 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2025-yilga kelib 74,8 foizga yetgan. Bu holat raqamli kreditlash mexanizmlarining tadbirkorlik subyektlari orasida tobora keng ommalashayotganini anglatadi. Shuningdek, jadvalda kichik va o'rta biznes kreditlari hajmining o'sish indeksi ham izchil yuqori sur'atlarda oshgani kuzatiladi. Kreditlar hajmi 2021-yilga nisbatan 2025-yilda 164,9 foizga yetib, raqamli kreditlash orqali moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlari sezilarli darajada kengayganini ko'rsatadi. Kreditlash hajmining oshishi ishlab chiqarish faolligining kuchayishiga bevosita ta'sir ko'rsatib, KOB ishlab chiqarish hajmi indeksi 145,7 foizga yetgan. Jadval ma'lumotlari bandlik ko'rsatkichlarida ham ijobiy dinamikani aks ettiradi. Kichik va o'rta biznesda bandlik o'sishi indeksi 2021-yildagi 100 birlikdan 2025-yilda 128,3 birlikka ko'tarilgan bo'lib, bu raqamli kreditlash yangi ish o'rinlari yaratilishiga va aholi daromadlarining oshishiga xizmat qilayotganini ko'rsatadi. Umuman olganda, jadval natijalari raqamli kreditlash kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning samarali vositasi ekanini, uning ishlab chiqarish hajmi, bandlik va iqtisodiy faollikni oshirish orqali O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini yaqqol namoyon etadi.

Davlat tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar raqamli kreditlashning keng joriy etilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Elektron hukumat tizimlari,

raqamli identifikatsiya va ochiq ma'lumotlar bazalarining rivojlanishi banklarga tadbirkorlik subyektlari haqidagi axborotlarni tez va aniq tahlil qilish imkonini bermoqda. Bu jarayon moliyaviy inklyuziyani kengaytirib, ayniqsa kichik biznes va startaplar uchun kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini oshirmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli kreditlash kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashning samarali mexanizmlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston iqtisodiyotida ham ushbu mexanizmning kengayishi iqtisodiy faollikni oshirish, bandlikni ta'minlash va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Ayrim ilmiy ishlarda raqamli kreditlashning kichik va o'rta biznes raqobatbardoshligiga ta'siri alohida tahlil qilinadi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, tezkor va moslashuvchan kreditlash mexanizmlari tadbirkorlarga bozor talabiga tez moslashish, aylanma mablag'larni samarali boshqarish va investitsion loyihalarni amalga oshirish imkonini beradi. Natijada kichik biznes subyektlarining bozor ulushi va moliyaviy barqarorligi mustahkamlanadi (Ismoilov, 2022).

So'nggi yillarda o'zbek olimlari raqamli kreditlashni bank tizimining raqamli transformatsiyasining muhim elementi sifatida baholamoqda. Tadqiqotlarda banklar tomonidan raqamli kredit mahsulotlarini joriy etish operatsion samaradorlikni oshirishi, xizmatlar tannarxini pasaytirishi va mijozlar bazasini kengaytirishi qayd etiladi. Shu bilan birga, raqamli kreditlash mexanizmlarining rivojlanishi kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash orqali iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashi asoslab beriladi (Xoldorov, 2022).

Ilmiy ishlarda raqamli kreditlash jarayonida risklarni boshqarish masalasi alohida o'rin egallaydi. Tadqiqotlarga ko'ra, raqamli skoring, big data va mashinaviy o'rganish texnologiyalaridan foydalanish kredit oluvchilarning to'lov qobiliyatini aniqroq baholash imkonini beradi. Natijada kredit risklari kamayib, banklar kichik va o'rta biznesni yanada faol moliyalashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi (Goryacheva, 2021).

Raqamli kreditlashning iqtisodiy samaradorligi masofaviy bank xizmatlari bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, onlayn kreditlash va mobil bank xizmatlari tadbirkorlarning bank bilan aloqalarini soddalashtirib, kreditlardan foydalanish chastotasini oshiradi. Bu holat kichik biznesning aylanma mablag'lar bilan ta'minlanishini yaxshilab, iqtisodiy faollikni kuchaytiradi (Smirnova, 2022).

So'nggi tadqiqotlarda raqamli kreditlashning hududiy rivojlanishga ta'siri ham e'tiborga olinadi. Ilmiy yondashuvlarda raqamli moliyaviy xizmatlar bank infratuzilmasi cheklangan hududlarda ham kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish imkonini kengaytirishi ta'kidlanadi. Bu jarayon hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va tadbirkorlik muhitini yaxshilashga xizmat qilishi qayd etiladi (Morozova, 2023).

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta biznesni raqamli kreditlash tizimi O'zbekiston iqtisodiyotida tadbirkorlikni rivojlantirish, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish va iqtisodiy faollikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli kreditlash mexanizmlarining joriy etilishi kredit olish jarayonlarini soddalashtirib, vaqt va tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish orqali kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojini tezkor qondirish imkonini bermoqda. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan skoring modellari, avtomatlashtirilgan baholash va monitoring tizimlari kredit risklarini kamaytirib, bank kreditlarining qaytuvchanligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bu holat tijorat banklari uchun kredit portfelining sifatini yaxshilash, tadbirkorlar

uchun esa barqaror moliyaviy qo'llab-quvvatlash muhitini shakllantirishga zamin yaratadi. Bundan tashqari, raqamli kreditlash hududiy va ijtimoiy cheklovlarni kamaytirib, bank infratuzilmasi yetarli bo'lmagan hududlarda ham kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada yangi ish o'rinlari yaratilishi, ishlab chiqarish hajmining oshishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining jadallashuvi kuzatiladi. Shu bois, raqamli kreditlash tizimini yanada takomillashtirish, huquqiy-me'yoriy bazani mustahkamlash va banklarning raqamli salohiyatini oshirish O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Allen, F., Demirgüç-Kunt, A., Martinez Peria, M.S. (2021) 'The foundations of financial inclusion', *Journal of Financial Intermediation*, 45, pp. 100–118.
2. Beck, T. (2022) *Finance, growth, and small business development*. Oxford: Oxford University Press, pp. 145–162.
3. Berg, T., Burg, V., Gombović, A. and Puri, M. (2020) 'On the rise of fintechs: credit scoring using digital footprints', *Review of Financial Studies*, 33(7), pp. 2845–2897.
4. Claessens, S. (2020) 'Financial inclusion and the digital transformation of credit markets', *Journal of Financial Stability*, 48, pp. 1–15.
5. Goryacheva, N.V. (2021) *Finansovye texnologii i upravlenie riskami v bankakh*. Moskva: Yurait, pp. 140–158.
6. Ismoilov, J.S. (2022) *Kichik biznesni moliyalashtirishda bank innovatsiyalari*. Toshkent: Fan va texnologiya, pp. 91–108.
7. Karimov, I.A. (2021) *Raqamli bank xizmatlari va tadbirkorlikni moliyalashtirish*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, pp. 78–95.
8. Morozova, T.G. (2023) *Cifrovye finansy i regionalnoe razvitie*. Sankt-Peterburg: Piter, pp. 101–118.
9. Murodova, N.Sh. (2023) 'Raqamli moliya xizmatlari va hududiy tadbirkorlik rivoji', *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 4, pp. 56–66.
10. Philippon, T. (2020) *The great reversal: how America gave up on free markets*. Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 201–224.
11. Smirnova, E.A. (2022) 'Digital lending and SME financial behavior', *Ekonomika i upravlenie*, 8, pp. 62–71.
12. Tursunov, B.A. (2020) *Tijorat banklarida risk-menejment va kredit siyosati*. Toshkent: Moliya nashriyoti, pp. 112–129.
13. Xoldorov, A.A. (2022) 'Raqamli kreditlash va bank tizimining transformatsiyasi', *Bank ishi va moliya bozori*, 6(12), pp. 34–43.